

УДК 330.34; 330.35, 330.3
№ держреєстрації: 0121U109917
Інв. №

Міністерство освіти та науки України
Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
(ТДАТУ)
69011, м. Запоріжжя, вул. Університетська, 66
тел. (099) 614-83-02

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи
д.т.н, професор

А.І. Панченко

2025.12.26

ЗВІТ
ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ
(остаточний)

Директор НДІ
д.е.н., професор

2025.12.26

А.С. Коноваленко

Керівник НТП
д.е.н., професор

2025.12.05

Д.В. Єременко

ТДАТУ, 2025

Рукопис закінчено 05 грудня 2025 р.

Результати цієї роботи розглянуто Науково-технічною радою Науково-дослідного інституту соціально-економічного розвитку регіону протокол від 26.12.2025 № 4

Рукопис закінчено 05 грудня 2025 р.
Результати цієї роботи розглянуто Науково-технічною радою Науково-дослідного інституту «Соціально-економічного розвитку регіону»
протокол від 26.12.2025 № 3

УДК: 330.34; 330.35, 330.3

ISBN

№ держреєстрації: 0121U109917

Міністерство освіти та науки України
Таврійський державний агротехнологічний університет ім. Д.Моторного
(ТДАТУ)
69600, Запоріжжя, вул. Жуковського, 66
тел. (061)289-12-99

ЗВІТ
ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ
«СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО
РОЗВИТКУ РЕГІОНУ»
(проміжний)

1. Єременко Д.В., д.е.н., професор
2. Трусова Н.В., д.е.н., професор
3. Колокольчикова І.В., д.е.н., доцент
4. Кукіна Н.В., к.е.н., доцент
5. Почерніна Н.В., к.е.н., доцент
6. Демко В.С., к.е.н., доцент
7. Васильченко О.О., ст. викладач

ТДАТУ, 2025

СПИСОК АВТОРІВ

Керівник НДР, д.е.н., професор		Єременко Д.В.(вступ, методика дослідження, розділ 2, розділ 3, висновки)
<u>Інші виконавці:</u> д.е.н., професор		Трусова Н.В. (титульний аркуш, зміст, розділ 2)
д.е.н., доцент		Колокольчикова І.В. (вступ, висновки)
к.е.н., доцент		Кукіна Н.В. (розділ 1, розділ 3)
к.е.н., доцент		Почерніна Н.В. (розділ 2, список літератури)
к.е.н., доцент		Демко В.С. (розділ 3, перелік посилань)
ст.викладач		Васильченко О.О. (розділ 3, реферат)

ЗМІСТ

Реферат	5
Вступ	8
Розділ 1. Програма дослідження	9
Розділ 2. Методика дослідження	10
Розділ 3. Результати дослідження	21
Висновки	32
Список використаних літературних джерел	34
Додатки	38

РЕФЕРАТ

Об'єктом дослідження є процеси забезпечення соціально-економічної результативності функціонування суб'єктів туристичної сфери, зокрема туристичних операторів і агентств, підприємств готельно-ресторанного господарства, транспортної інфраструктури та інших організацій, діяльність яких пов'язана з наданням туристичних послуг, а також механізми управління якістю, що впливають на ефективність їх роботи.

Метою дослідження є аналіз рівня соціально-економічної ефективності діяльності суб'єктів туристичної галузі, виявлення визначальних чинників, що формують якість туристичних послуг, а також обґрунтування практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів управління якістю з метою підвищення результативності функціонування підприємств туристичного сектору.

Формування ефективної системи стратегічного управління якістю в межах локально-регіональних туристичних систем України, орієнтованої на раціональне використання прямих іноземних інвестицій та партнерських зв'язків із макрорегіональними структурами європейського туристичного простору, може стати одним із ключових чинників зростання продуктивності праці, активізації економічного розвитку та розширення міжнародного співробітництва в туристичній сфері. Реалізація сучасних механізмів управління якістю сприятиме підвищенню привабливості туристичних продуктів, створенню нових робочих місць, зростанню рівня зайнятості населення та посиленню конкурентних позицій України на міжнародному туристичному ринку. Водночас важливого значення набуває забезпечення стабільного й безпечного функціонування туристичних систем, що дозволяє мінімізувати ризики зниження попиту та забезпечити стійкі фінансові результати суб'єктів туристичного бізнесу.

Перспективи розвитку міжнародного туризму на світовому рівні визначаються сукупністю соціальних, економічних та технологічних

чинників, серед яких зростання мобільності населення, удосконалення транспортної інфраструктури, трансформація споживчих пріоритетів, цифровізація сервісів і зміни глобального економічного середовища. У цьому контексті впровадження ефективних механізмів управління якістю туристичних послуг є необхідною умовою реалізації ключових напрямів розвитку міжнародного туризму, зокрема:

- зростання попиту на туризм у екологічно чистих регіонах шляхом розвитку стандартів якості екологічних туристичних продуктів, підтримки еко-туризму та сертифікації об'єктів розміщення;

- розширення використання цифрових технологій у туристичній діяльності через запровадження інноваційних сервісів, мобільних додатків і платформ, що підвищують зручність та якість обслуговування туристів;

- активізація міжнародних туристичних подій і фестивалів шляхом удосконалення організаційних механізмів та стандартів сервісу, спрямованих на формування позитивного іміджу туристичних дестинацій;

- розвиток медичного та оздоровчого туризму на основі впровадження систем контролю якості медичних і відновлювальних послуг та створення спеціалізованих туристичних центрів;

- розширення культурних і тематичних туристичних маршрутів через підвищення якості туристичного продукту, збереження культурної спадщини та адаптацію послуг до потреб міжнародних туристів;

- удосконалення туристичної інфраструктури в сільських і віддалених територіях шляхом інвестицій у якість послуг сільського туризму, гостьових домів та інших форм локального туристичного підприємництва.

Кількість наукових робіт за темою дослідження 28 (23,1 др. арк.), у тому числі (23,1 др. арк.) - у фахових виданнях України та закордонних виданнях.

Звіт про наукову роботу розміщується на 37 сторінках, має 1 додаток (перелік наукових робіт, які опубліковані за результатами виконання НТП). Перелік посилань складається із 40 джерел.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ТУРИЗМ, ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК, РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ, ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ.

ВСТУП

Механізми управління якістю в сфері туризму відіграють ключову роль у забезпеченні конкурентоспроможності туристичних дестинацій та стійкого розвитку туристичного ринку України. В умовах посилення глобальної конкуренції, зростання вимог споживачів до рівня сервісу та необхідності адаптації до європейських стандартів особливої актуальності набуває формування ефективної системи управління якістю туристичних послуг. З урахуванням нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів, різного рівня туристичного потенціалу та специфіки організації туристичної діяльності, доцільним є комплексний підхід до реалізації механізмів управління якістю на національному, регіональному та локальному рівнях. У межах такого підходу управління якістю розглядається як інтегрований процес взаємодії державних інституцій, органів місцевого самоврядування та суб'єктів туристичного бізнесу, спрямований на підвищення стандартів обслуговування, гармонізацію туристичних продуктів і формування позитивного іміджу туристичних територій у міжнародному туристичному просторі.

Метою дослідження є оцінити соціально-економічну ефективність діяльності суб'єктів туристичної галузі, визначити ключові фактори, що впливають на її рівень, та розробити рекомендації щодо підвищення ефективності їх функціонування. На реалізацію поставленої мети орієнтовані наступні завдання дослідження: 1) здійснити оцінку розвитку туризму на глобальному рівні; 2) сформулювати напрями вдосконалення розвитку туризму на глобальному рівні; 3) конкретизувати перспективи розвитку туризму на глобальному рівні.

Звіт виконано на кафедрі економіки і бізнесу ТДАТУ згідно з планом науково-дослідних робіт за темою «Соціально-економічні засади забезпечення сталого розвитку регіону» (держ. реєстр. номер 0121U109917).

РОЗДІЛ 1. ПРОГРАМА ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Теоретичні обґрунтування та практичні напрями ефективного розвитку регіональної економіки на інноваційній основі
2. Науково-практичні рекомендації щодо забезпечення функціонування регіональної економіки на засадах сталого розвитку
3. Аналіз тенденцій розвитку суб'єктів регіонального туристичного бізнесу
4. Оцінка соціально-економічної ефективності діяльності суб'єктів туристичної галузі
5. Методичні рекомендації щодо підвищення рівня ефективності функціонування сфери регіонального туризму

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

В умовах післявоєнної трансформації територій зростає потреба у розробці ефективних моделей оцінки туристичного потенціалу, які поєднують просторову, екологічну та соціально-економічну компоненти. В Україні відсутні уніфіковані інструменти оцінювання туристичної привабливості регіонів, що відповідають критеріям сталого розвитку. Особливої актуальності ця проблема набуває для Запорізької області, яка має значний потенціал, але зазнала масштабних деструктивних впливів через війну.

У країнах Європейського Союзу сформовано цілісну систему стратегічного планування розвитку туризму, яка базується на принципах просторової збалансованості, сталого використання ресурсів, цифрової трансформації та крос-секторальної взаємодії. Попри відсутність єдиної офіційно затвердженої загальноєвропейської методики, на рівні ключових інституцій ЄС — Європейської Комісії [8], Європейського парламенту [9], Європейської туристичної комісії (ETC) [13], аналітичних служб Eurostat [6], а також міждержавних ініціатив та проєктів (ESPON, OECD, UNWTO) [7, 10, 11, 16, 17] — напрацьовано широкий набір уніфікованих індикаторів, методологічних принципів і стандартів, що використовуються для оцінювання стану та динаміки розвитку туристично-рекреаційного потенціалу на різних територіальних рівнях.

Для оцінювання туристичного потенціалу регіонів ЄС активно використовуються інструменти просторового аналізу (GIS), інтегральні індекси конкурентоспроможності, а також якісні та кількісні показники за чотирма основними блоками: ресурсний потенціал (природні, історико-культурні, інфраструктурні ресурси), інституційно-управлінський потенціал (наявність стратегій, кластерних платформ, партнерств), соціально-економічна готовність регіону (кадровий потенціал, бізнес-середовище, освіта), інтеграційна привабливість (брендинг, доступність, туристична комунікація, цифровізація).

Окремі країни (Іспанія, Франція, Польща) застосовують індекси сталого туристичного розвитку (наприклад, European Tourism Indicator System — ETIS), які містять до 40 індикаторів, що відображають екологічні, економічні та соціальні аспекти туризму на регіональному рівні [8].

Європейські методики ґрунтуються на принципах сталого розвитку, що передбачає мінімізацію екологічного навантаження, підвищення енерго- та ресурсо ефективності, збереження культурного та біологічного різноманіття, підтримку соціальної стійкості громад, досягнення балансу між економічною вигодою та екологічною безпекою. Завдяки цьому забезпечується довгострокова конкурентоспроможність туристичних регіонів.

Для ефективного забезпечення порівняння даних у межах ЄС використовуються: системи обліку EUROSTAT [6], OECD [10], UNWTO [16, 17]; стандарти ETIS (European Tourism Indicator System) [8, 16]; методології програм ESPON [7]. Це сприяє єдності інформаційних баз, ефективному моніторингу та підвищенню достовірності міжрегіональних порівнянь.

У процес оцінки туристичного потенціалу активно включаються: органи місцевого самоврядування; представники туристичного бізнесу; громадськість і локальні експерти; наукова спільнота; місцеві жителі. Це забезпечує реалістичність, точність та обґрунтованість оцінки за рахунок врахування локальних знань і потреб.

Загалом методичні підходи ЄС ґрунтуються на інтегральному, міждисциплінарному та сталому аналізі територіальних систем. Туризм розглядається не ізольовано, а як багатофакторна складова соціально-економічного простору, яка залежить від екології, інфраструктури та управління.

Системні методики ЄС дозволяють комплексно й об'єктивно оцінювати туристичний потенціал регіонів з орієнтацією на сталість, конкурентоспроможність і довгостроковий розвиток, що має надзвичайно високу практичну цінність для формування політик у післякризовий період.

Враховуючи особливості післявоєнного відновлення, просторову диференціацію та стратегічну потребу у регіональному плануванні, доцільно адаптувати ключові принципи методик ЄС для України в цілому та її регіонів які ефективно допомогли туристичній галузі в період відновлення (табл. 1.). Запорізька область має потужний потенціал для розвитку туризму завдяки поєднанню унікальних природних ресурсів Азовського узбережжя, історико-культурної спадщини (Хортиця, Кам'яна Могила, козацькі традиції), рекреаційно-курортних можливостей та зростаючих елементів ділового, подієвого, гастрономічного й активного туризму.

Таблиця 1

Принципи, релевантні методики ЕС для Запорізької області

№	Принцип	Зміст	Можливості адаптації для Запорізької області
1	Геопросторовий аналіз ресурсів	Комплексне картографування та типологізація туристичних об'єктів	Використання QGIS / ArcGIS для інтеграції даних про пам'ятки, заповідники, маршрути, зони ризику
2	Кластеризація територій	Формування туристичних кластерів як логістично пов'язаних і тематично обґрунтованих систем	Виділення кластерів: Хортицький, Приморський, Агроекологічний, Техноіндустріальний
3	Транспортна та цифрова доступність	Розрахунок ізохрон, аналіз інфраструктури, покриття мобільним інтернетом	Ідентифікація "білих плям", моделювання маршрутів до об'єктів, інвестиційна оцінка
4	Соціальна відповідальність і залучення громад	Туризм як чинник згуртування, локальної зайнятості, волонтерства	Підтримка локальних ініціатив у селах, розвиток зеленого туризму, інклюзія ветеранів
5	Екологічна стійкість	Моніторинг впливу на довкілля, обмеження для зони NATURA 2000	Встановлення екологічних рамок у заповідних зонах (Кам'яна Могила, Великий Луг)
6	Цифровізація та інновації	Smart-tourism, цифрові карти, big data-аналітика	Розробка мобільного гіда «Запоріжжя туристичне», інтеграція з open data платформами
7	Мультисекторальна інтеграція	Поєднання туризму з культурою, аграрним сектором, ІТ	Модель "туризм + агро + спадщина", підтримка фермерських господарств як елементів ТРП

Джерело: [8,10,11]

Від початку повномасштабної агресії у 2022 році Запорізька область зазнала значних втрат в інфраструктурі, безпековому середовищі та функціонуванні підприємств туристичного сектору. Найбільш постраждали

Приазовські рекреаційні зони (Бердянськ, Кирилівка), що перебували в окупації та зазнали фізичного руйнування інфраструктури (пляжні комплекси, бази відпочинку, санаторії). Культурно-історичні об'єкти (зокрема частини комплексу «Запорізька Січ»), які опинилися в зоні бойових дій або недоступні через ризики обстрілів. Заклади розміщення та обслуговування — значна частина малого бізнесу призупинила діяльність або була втрачена. Подієвий і екскурсійний туризм — практично повністю зупинений у зв'язку з обмеженням масових заходів і переміщеннями населення.

Відповідно до оцінки Міністерства економіки України (2024), втрати туристичної інфраструктури у південних областях перевищують 30–40% від довоєнного рівня, зокрема в прибережних районах. У Запорізькій області також зросла структурна асиметрія між північними і південними громадами, де туризм став недоступним або зруйнованим повністю.

В рамках дослідження проведено статистичний аналіз туристичної динаміки в Запорізькій області до початку повномасштабного вторгнення, з урахуванням тенденцій внутрішнього туризму у 2015–2024 роках. (табл.2.) [1]. Аналіз даних Держтуризму свідчить про ріст інтересу до внутрішнього патріотичного туризму (на 32% у 2023 р. порівняно з 2021 р.) [3], екотуризму та зеленого туризму в безпечних громадах регіону (зокрема у Веселівській та Приазовській ТГ), волонтерського туризму та соціальних подорожей на деокуповані території.

Дослідження динаміки туристичного потоку Запорізької області є важливим з огляду на необхідність оцінки втрат туристичної галузі унаслідок пандемії та повномасштабної війни, аналізу циклічних коливань попиту та адаптації інфраструктури до змін соціально-економічних умов, обґрунтування державної та регіональної політики відновлення туризму, зокрема кластерних моделей розвитку, формування інвестиційно привабливих сценаріїв для місцевих громад і МСП. Значне скорочення туристичного потоку після 2022 року спричинило кризу в регіональних системах зайнятості, мобільності та послуг, що вимагає науково обґрунтованих управлінських рішень.

Аналіз туристичного потоку в Запорізькій області

Рік	Кількість обслугованих туристів (тис. осіб)	Темп приросту, %	Аналітичний висновок
2015	335,0	–	Посткризовий стабілізаційний рік
2016	380,2	+13,5%	Відновлення внутрішнього туризму
2017	435,0	+14,4%	Ріст подієвого туризму (фестивалі, Хортиця)
2018	463,7	+6,6%	Пік приїзду до курортів Азовського узбережжя
2019	485,5	+4,7%	Максимальний довоєнний показник
2020	298,4	–38,5%	Падіння внаслідок COVID-19
2021	342,0	+14,6%	Часткове відновлення
2022	85,0	–75,1%	Початок повномасштабної війни, окупація частини територій
2023	52,0	–38,8%	Погіршення безпекової ситуації
2024	68,5	+31,7%	Відновлення в північних громадах

Джерело: [3, 4]

Довоєнний період (2015–2019 рр.) характеризувався стійким зростанням туристичного потоку (загальний приріст склав понад 45% за 5 років). У 2020 році відбулося різке скорочення туристичних візитів унаслідок пандемії — мінус 38,5% порівняно з попереднім роком. У 2021 році спостерігалось часткове відновлення, однак повномасштабна війна у 2022 році призвела до катастрофічного падіння показників — у понад 5 разів. Протягом 2023–2024 років ситуація поступово стабілізується, переважно за рахунок північних громад області, проте обсяг туристичного потоку залишається на рівні менше 30% від довоєнного.

Аналізуючи динаміку розвитку туристичних підприємств видно що всі групи показників мають стійке зростання, що свідчить про позитивну динаміку розвитку туристичної сфери області до початку повномасштабного вторгнення (рис. 1.). Так, загальна кількість туристичних підприємств зросла з 72 у 2015 році до 117 у 2021 році, що становить приріст у 62,5 %. Найбільший приріст зафіксовано у 2016–2019 роках, коли кількість суб'єктів туристичної діяльності зросла на 43 одиниці (з 72 до 115), що може бути пояснено впровадженням нових державних програм підтримки МСБ у сфері послуг та розвитком внутрішнього туризму.

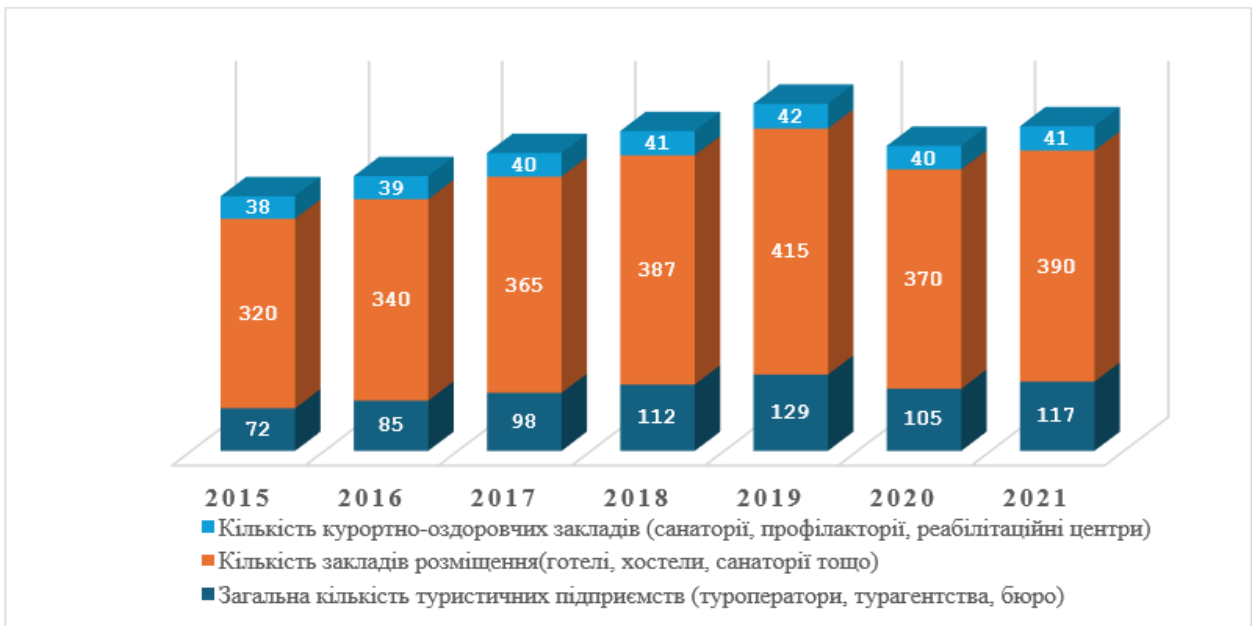

Рис. 1. - Аналіз туристичних підприємств Запорізької області (2015–2021 рр.)

Джерело: побудовано автором на основі статистичного аналізу [1]

Кількість закладів розміщення протягом періоду також зросла з 340 до 390 одиниць, що вказує на розширення готельної бази, зокрема у приазовських курортних містах (Бердянськ, Кирилівка). Найбільш суттєве зростання спостерігалось в 2019 році (415 одиниць), однак у 2020–2021 роках видно незначну стагнацію, ймовірно, внаслідок пандемічних обмежень COVID-19, що скоротили попит на класичні готельні послуги.

Оздоровчо-курортна інфраструктура демонструє відносно стабільні показники: з 38 у 2015 році до 41 у 2021 році. Це свідчить про певну структурну інерційність та обмежений інвестиційний інтерес до оновлення санаторної бази області, зокрема через відсутність чіткої державної політики у сфері медичного туризму в зазначений період.

Загалом, позитивна динаміка розвитку туристичних підприємств до 2021 року засвідчує потенціал галузі, проте вона була суттєво порушена після 2022 року через повномасштабну війну та окупацію частини територій області, зокрема курортних регіонів Приазов'я. Ці дані є основою для моделювання післякризового відновлення з акцентом на стійкість, безпеку та диверсифікацію туристичних продуктів.

Інформаційно-туристична інфраструктура продемонструвала стабільне трикратне зростання, що зумовлено активізацією діяльності туристично-інформаційних центрів (ТІЦ), створених при органах місцевого самоврядування. Сегмент культурно-пізнавального туризму зріс на 7% завдяки відкриттю нових громадських музеїв та розширенню існуючих культурних установ. Природно-заповідний фонд показує помірну позитивну динаміку, яка пов'язана з оновленням статусу окремих природоохоронних об'єктів. Транспортна доступність за кількісними показниками залишалася сталою, проте якість автомобільних доріг і рівень авіасполучення суттєво покращилися у 2019–2021 роках. [1,3,4,5].

Таблиця 3.

Аналіз туристичних об'єктів Запорізької області (2015–2021 рр.)

Рік	Туристично-інформаційні центри (од.)	Культурні об'єкти (музеї, заповідники, театри, виставки)	Об'єкти природно-заповідного фонду (парки, заказники, заповідники)	Транспортна інфраструктура (кількість ключових транспортних вузлів)
2015	1	125	62	1 аеропорт, 7 залізничних станцій, 14 міжміських автостанцій
2016	2	128	63	
2017	2	130	64	
2018	3	132	64	
2019	3	134	65	
2020	3	133	65	
2021	3	134	65	

Джерело: [1, 3]

Динаміка розвитку основних складових розважальної туристичної інфраструктури Запорізької області у 2015–2021 рр охоплює шість ключових компонентів, що відображають рівень інфраструктурного забезпечення різних форм рекреаційної активності (рис.2).

Провідну позицію посідає інформаційно-цифрова інфраструктура (сайти, мобільні сервіси, AR/VR), яка демонструє стабільне зростання, що свідчить про цифровізацію галузі та адаптацію до нових запитів споживачів. Друге місце посідає гастрономічна інфраструктура, яка зберігає сталі позиції, з помірним зростанням у 2019–2021 рр. у зв'язку з популяризацією фермерського туризму та локальних продуктів.

Рис. 2. - Аналіз розважальної туристичної інфраструктури регіону

Джерело: побудовано автором на основі статистичного аналізу [1,3,4,5]

Об'єкти активного туризму зростали найбільш динамічно у 2018–2020 рр., що пов'язано з розширенням активних видів відпочинку в регіоні. Частка фестивальних і подієвих заходів залишається сталою, з піком у 2019 році, після чого зафіксовано спад унаслідок пандемії COVID-19. Найменшу частку щороку займають офіційні екскурсійні маршрути, що вказує на недостатню розробленість екскурсійної пропозиції та потребу в її оновленні.

Загалом, розвиток туристичної привабливості регіону у зазначений період базувався переважно на цифровій трансформації, гастрономічному секторі та активному туризмі, тоді як екскурсійний і подієвий туризм потребують модернізації й підтримки в межах кластерної політики. [1-5].

Актуальність дослідження стану і структури туристичної інфраструктури Запорізької області зростає в умовах необхідності формування стратегії відновлення післявоєнного туризму, підтримки залишкової інфраструктурної бази, збереження кадрового потенціалу галузі, переосмислення моделей організації туризму в умовах нової безпекової реальності.

Рис.3. - Модель розвитку сталого туризму Запорізької області

Джерело: сформовано автором

Модель розвитку сталого туризму для Запорізької області (рис.3.) пропонується реалізувати через гармонійне поєднання чотирьох основних напрямів стійкості — економічної, соціальної, екологічної та безпекової, що відповідає актуальним європейським та міжнародним практикам відновлення територій, постраждалих від збройних конфліктів.

Запропонована модель розвитку сталого туризму для Запорізької області забезпечує системний підхід до розвитку галузі у післявоєнний період, враховуючи реалії регіону та міжнародний досвід кризового відновлення туристичних територій. Комплексна реалізація стратегічних цілей за кожним напрямом дозволить не лише відновити втрачений потенціал, а й створити конкурентоспроможну, безпечну та стійку туристичну екосистему, що сприятиме економічній стабілізації, соціальній інтеграції, збереженню культурної спадщини та гармонійному розвитку природного середовища регіону.

Для успішного впровадження моделі розвитку сталого туризму в регіоні запропоновано сформулювати «Дорожню карту відновлення туризму Запорізької

області на 2026–2030 роки» як є комплексним інструментом реалізації моделі розвитку сталого туризму в Запорізькій області у період післявоєнного економічного та культурного відродження регіону (табл.4.) . Її головна мета — реінтеграція туристичної інфраструктури, стимулювання внутрішнього і в перспективі міжнародного туризму, підвищення інвестиційної привабливості регіону та створення умов для сталого розвитку локальних громад через туризм.

Дорожня карта ґрунтується на принципах інтегрованого просторового планування, кластерного підходу, сталого розвитку, публічно-приватного партнерства. Вона є не лише інструментом інфраструктурного відновлення, а стратегічним курсом розвитку туризму Запорізької області на нових засадах безпеки, сталості, інноваційності та регіональної кооперації. Дорожня карта дозволить трансформувати туризм із кризового сектору в каталізатор соціально-економічного піднесення області у повоєнний період.

Таблиця 4

Основні етапи реалізації дорожньої карти (2026–2030)

Етап	Термін	Зміст	Ключові заходи
I. Підготовчий (2026)	I кв. – IV кв. 2026	Оцінка стану туристичних об'єктів, створення електронного реєстру, оновлення законодавчої та стратегічної бази	Проведення аудиту туристичних ресурсів Створення ГІС-карти туризму Розробка нової Регіональної програми туризму
II. Відновлення інфраструктури (2026–2027)	II кв. 2026 – IV кв. 2027	Відновлення пошкоджених об'єктів, запуск пілотних кластерів, покращення безпекової інфраструктури	Відновлення готелів, маршрутів, пляжів Встановлення інформаційних точок Розробка нових турпродуктів
III. Модернізація та цифровізація (2028)	I кв. – IV кв. 2028	Інтеграція цифрових технологій, розвиток маркетингу, запуск інтерактивної платформи	Впровадження AR/VR-турів Просування бренду "Запоріжжя туристичне" Онлайн-реєстрація туроб'єктів
IV. Інституціоналізація та розширення (2029–2030)	I кв. 2029 – IV кв. 2030	Закріплення результатів, масштабування кластерів, участь у міжнародних проектах	Розвиток міжрегіонального співробітництва Участь у грантових програмах ЄС Акредитація локальних гідів, туроператорів

Джерело: сформовано автором

Очікуваними результатами реалізації всіх етапів дорожньої карти повинно стати відновлення щонайменше 70% туристичної інфраструктури області, функціонування 5 повноцінних туристичних кластерів, понад 300 тис. туристів щорічно, залучення щонайменше 50 млн грн інвестицій у сферу туризму, формування інтегрованої платформи цифрового туризму, розширення експортного потенціалу галузі через культурні маршрути і транскордонне співробітництво.

РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Управління якістю туристичних послуг є одним із ключових чинників забезпечення конкурентоспроможності національних туристичних систем у глобалізованому середовищі. Світова практика переконливо доводить, що якість у сфері туризму перестала бути додатковою опцією й перетворилася на обов'язкову умову сталого розвитку галузі [16, с.90; 23 с. 9]. У країнах Європейського Союзу, а також у Японії, Канаді та Австралії сформовано ефективні системи управління якістю туристичних послуг, які базуються на стандартах ISO, моделях EFQM, сертифікаційних системах Q-LABEL, GSTC, ATAS, а також на стратегічному партнерстві держави, бізнесу та професійних асоціацій [10, с. 27; 17, с. 1253].

На цьому тлі Україна лише формує власну модель управління якістю у сфері туризму, що супроводжується численними викликами, серед яких — фрагментованість нормативної бази, низький рівень адаптації міжнародних стандартів, недостатній розвиток інституційної інфраструктури та нерівномірна якість туристичних продуктів у регіонах [1, 3, с.46; 4, с. 48; 8]. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю теоретичного осмислення та практичного обґрунтування можливостей адаптації та трансферу успішних міжнародних механізмів управління якістю в український контекст.

Поняття якості в контексті туристичних послуг є багатоаспектним і охоплює як об'єктивні параметри туристичного продукту, так і суб'єктивне сприйняття споживача. Згідно з класичним підходом Parasuraman, Zeithaml & Berry (1988), якість послуги визначається як розрив між очікуваннями клієнта та його фактичним сприйняттям наданої послуги (модель SERVQUAL). Цей підхід було подальше розвинено в туристичному менеджменті через адаптацію інструментів оцінювання якості до специфіки нематеріального, складного та гетерогенного характеру туристичних послуг [23, с. 148].

Визнаним є твердження, що якість у сфері туризму не зводиться лише до стандартів обслуговування, а охоплює комплексний підхід до управління всією туристичною системою — від формування дестинаційної політики до післяпродажного супроводу клієнта [12, с. 40; 16, с. 91]. Цілісний підхід до управління якістю реалізується через концепцію Total Quality Management (TQM), яка набула широкого застосування в міжнародній практиці туризму. Згідно з TQM, якість — це не стільки результат контролю, скільки результат культури постійного вдосконалення, залучення персоналу, інтеграції процесів і орієнтації на споживача [21, с.224].

Еволюція підходів до управління якістю в туризмі у XX–XXI ст. відображає зміщення акцентів від нормативної стандартизації до клієнтоцентризму, персоналізації послуг, цифровізації та соціальної відповідальності. У 1990-х роках домінували концепції стандартизації на основі ISO 9001, що забезпечували уніфікацію процесів у туризмі [12, с. 41; 13]. Згодом, із зростанням ролі сталого розвитку та інтеграції туризму в політику територіального планування, з'явилися багатовимірні підходи до оцінювання якості, зокрема модель EFQM Excellence Model, що передбачає оцінку не лише результатів, а й процесів, лідерства, інноваційності, взаємодії з партнерами тощо.

Особливого поширення в туристичному секторі набули сертифікаційні системи якості, наприклад, Q for Tourist Quality в Іспанії, Qualité Tourisme™ у Франції, Swiss Tourism Quality Programme у Швейцарії, а також глобальні ініціативи Global Sustainable Tourism Council (GSTC), які поєднують стандарти управління якістю з критеріями [10, 11, 17]. Ці моделі довели свою ефективність у підвищенні рівня довіри до національного туристичного продукту та забезпеченні високої задоволеності споживачів.

Вітчизняна наукова думка також підтверджує необхідність розгляду управління якістю як системного процесу. Як зазначає Кифяк В.Ф. (2010), якість туристичних послуг в Україні потребує багаторівневого підходу, який охоплює стандартизацію, сертифікацію, навчання персоналу, механізми

контролю та зворотного зв'язку. Бейдик О.О. (2001) підкреслює роль ресурсного забезпечення та рекреаційної інфраструктури як складової якості туристичного досвіду, а Захарін С.О. (2021) наголошує на важливості гармонізації національної нормативно-правової бази із європейськими стандартами в умовах євроінтеграційного курсу [1, 6, 8].

Сучасні підходи до управління якістю в туризмі дедалі частіше враховують технологічні інновації (цифрові платформи зворотного зв'язку, аналітика big data, автоматизація сервісів), поведінкові аспекти туристів та принципи дестинаційної орієнтації, що передбачає формування спільної стратегії якості на рівні регіону [20, с. 209].

Таким чином, еволюція підходів до управління якістю туристичних послуг демонструє перехід від технократичного і нормативного трактування до інтегративної моделі, де ключовими елементами стають взаємодія всіх учасників туристичного ринку, культурно-інституційна адаптивність та стратегічне бачення розвитку якості як конкурентної переваги.

У сучасній глобальній туристичній практиці сформувалися різні моделі забезпечення якості, що поєднують нормативно-правові, інституційні та ринкові інструменти. Країни з розвинутою туристичною інфраструктурою розробили унікальні підходи до інтеграції стандартів якості на макро- та мезорівнях. Такі моделі вирізняються високим рівнем інституційної підтримки, міжсекторальною кооперацією, розвинутою системою добровільної сертифікації та акредитації, а також широким використанням інструментів самооцінювання, цифрового моніторингу та зворотного зв'язку [17; 20, с.211; 21, с. 160].

Аналіз порівняльних моделей свідчить, що ключовим трендом у забезпеченні якості туристичних послуг є перехід від виключно нормативного підходу до інтегрованого стратегічного управління якістю. В усіх розглянутих країнах спостерігається активне поєднання державного регулювання із добровільними ініціативами ринку, де професійні асоціації та незалежні агенції сертифікації відіграють вирішальну роль у підтримці стандартів.

Таблиця 5

Порівняльна характеристика моделей забезпечення якості туристичних послуг у провідних країнах

Країна / Регіон	Основні інституції управління якістю	Ключові нормативні інструменти	Добровільна сертифікація / стандарти	Особливості моделі
Європейський Союз	Європейська комісія, ETC, ESQ (European Standardization for Tourism)	Регламенти ЄС, настанови ISO 9001, EN 13809, EN ISO 18513	Q-LABEL, EMAS, GSTC	Орієнтація на інтегроване управління якістю (IQM); багаторівнева координація
Японія	Japan Tourism Agency, Japan Quality Assurance Organization (JQA)	Закон про туристичні підприємства (Travel Agency Act), стандарти JIS	JQA-certified Tourism Services	Акцент на процесну якість, навчання персоналу, постійне вдосконалення (Kaizen)
Канада	Innovation, Science and Economic Development Canada; Destination Canada	Канадський стандарт якості (Canadian Tourism Quality Standard), провінційні норми	Canada Select, HAC Rating System	Децентралізована модель з активною участю готельних асоціацій; мультикритеріальне оцінювання
Австралія	Australian Tourism Industry Council (ATIC), Tourism Australia	Australian Tourism Accreditation Program (ATAP), стандарти ISO 9001	T-QUAL Accreditation, Star Ratings	Кластерний підхід: інтеграція якості з маркетингом, сталим розвитком і цифровими інструментами

Джерело: сформовано автором на основі дослідження

Зокрема, ЄС демонструє ефективну багаторівневу модель, яка дозволяє гармонізувати локальні практики із загальноєвропейськими підходами до якості. Японська модель, завдяки філософії безперервного вдосконалення (Kaizen), забезпечує високу якість сервісу через стандартизацію процесів, персональну відповідальність і навчання. Канада використовує децентралізовану систему, де провінції формують свої підходи в межах загальної рамки. Натомість Австралія активно інтегрує якість до кластерної політики розвитку туризму, де поєднуються цілі сервісу, маркетингу, інновацій та сталості.

Досвід цих країн підтверджує доцільність використання добровільної сертифікації (наприклад, Q for Tourist Quality, T-QUAL, Canada Select), що

сприяє не лише підвищенню якості, а й формуванню довіри до туристичних брендів. Ефективність моделей також підсилюється використанням цифрових інструментів моніторингу, залученням споживачів до оцінювання послуг, прозорістю процедур та інтеграцією показників якості до національних і регіональних стратегій розвитку туризму [20, с. 220; 21, с. 162].

Управління якістю туристичних послуг в Україні перебуває на етапі поступового становлення, що зумовлено як внутрішніми трансформаційними процесами, так і необхідністю інтеграції до загальноєвропейського туристичного простору. Питання забезпечення належного рівня якості туристичних послуг розглядається як пріоритетне у контексті підвищення конкурентоспроможності національного туристичного продукту [3, с. 47; 4, с.50; 8, 9, с.438].

На сьогодні в Україні відсутня цілісна державна система сертифікації туристичних послуг, яка б відповідала міжнародним стандартам якості (ISO 9001, GSTC тощо). У нормативно-правовому полі основним документом, що регулює сферу туризму, залишається Закон України «Про туризм» (1995, зі змінами), який хоча й зазнавав змін упродовж останніх років, однак і досі не відповідає сучасним вимогам системного управління якістю. Як зазначає Демченко (2020), існуюча нормативна база є фрагментарною, а її імплементація відзначається декларативністю.

Оцінка практик управління якістю у вітчизняному туризмі свідчить про обмежене використання механізмів зовнішнього аудиту, сертифікації за міжнародними системами (зокрема ISO 9001, ISO 14001) та відсутність системи національних туристичних стандартів, гармонізованих з Директивами ЄС (Захарін, 2021). Також відсутня інтегрована платформа моніторингу якості туристичних послуг, що створює виклики для формування об'єктивної оцінки діяльності туроператорів, засобів розміщення, об'єктів інфраструктури.

Рис. 4. – Аналіз національної системи управління якістю в туризмі

Джерело: сформовано автором на основі дослідження

Серед діючих практик, що мають потенціал до розвитку, варто відзначити:

- добровільну сертифікацію підприємств туристичного обслуговування за системами якості (ISO, HACCP тощо), яка наразі реалізується переважно у готельному секторі;
- впровадження стандартів якості у межах кластерних ініціатив (наприклад, туристичні кластери Львівщини, Закарпаття, Буковини), деякі з яких застосовують Європейські підходи до забезпечення сервісної якості;
- участь у міжнародних грантових програмах (Interreg, Horizon Europe), що передбачають компонент вдосконалення якості туристичного продукту через підвищення кваліфікації персоналу, розвиток стандартів сталого туризму.

Однак, як свідчить аналіз, ці ініціативи мають точковий характер та не забезпечують системності. Основними бар'єрами для ефективного управління якістю туристичних послуг в Україні є:

- інституційна слабкість органів управління туризмом, відсутність єдиного координаційного центру при Мінекономіки чи профільному агентстві;
- низький рівень підготовки персоналу у сфері якості, обмеженість доступу до міжнародних стандартів та освітніх програм сертифікації;
- фінансова неспроможність малого і середнього бізнесу впроваджувати міжнародні системи управління якістю;
- слабка інтеграція України до європейських систем оцінювання туристичних послуг, зокрема таких як European Tourism Indicator System (ETIS) чи система EMAS.

Забезпечення якості туристичних послуг в Україні вимагає не лише адаптації існуючих міжнародних стандартів, а й створення власної національної моделі, яка б поєднувала регуляторну складову з механізмами саморегулювання галузі, партнерства та професійної відповідальності [8].

Таким чином, трансформація системи управління якістю у вітчизняному туризмі потребує не лише удосконалення нормативно-правової бази, а й формування нової культури якості — через освітні, кластерні, технологічні та цифрові рішення, що відповідають кращим міжнародним практикам [17, с. 1255; 21, с. 155].

Управління якістю туристичних послуг у глобальному контексті ґрунтується на уніфікованих принципах стандартизації, клієнтоорієнтованості, постійного удосконалення та прозорості сервісної взаємодії [11, 16, с.90]. Провідні міжнародні підходи, що застосовуються у країнах з розвиненим туристичним ринком, інтегрують системи сертифікації, цифрові інструменти моніторингу якості, участь стейкхолдерів у процесах контролю, а також впровадження стандартів сталого розвитку.

Таблиця 6

Узагальнююча таблиця релевантних інструментів управління якістю у сфері туризму

Інструмент / Підхід	Країна / Джерело	Сутність інструменту	Можливість імплементації в Україні	Умови адаптації
Система сертифікації якості (ISO 9001)	ЄС, Канада, Японія	Стандартизація управлінських процесів і послуг через міжнародні норми	Висока, наявна в Україні, потребує розширення охоплення	Необхідна державна і галузева підтримка сертифікації малого бізнесу
Програма «Q for Quality»	Іспанія	Національна система добровільної сертифікації якості послуг у туризмі	Середня, можлива адаптація через національний бренд якості	Створення національного туристичного знаку якості на основі ISO та EN стандартів
Системи Total Quality Management (TQM)	США, Австралія	Комплексна система безперервного покращення якості за участі всіх працівників	Обмежена через низьку зрілість корпоративної культури	Потребує навчання менеджерів та формування відповідального лідерства
Модель якості Європейського фонду управління (EFQM)	ЄС	Модель оцінки організації за критеріями лідерства, процесів, результатів	Можлива імплементація у великих компаніях і державних структурах	Необхідна інституційна підтримка через профільні асоціації
Системи клієнтської зворотного зв'язку (CRM, NPS)	США, Канада, Австралія	Визначення рівня задоволеності клієнтів через цифрові канали, опитування, відгуки	Висока, активно застосовується у великих містах	Необхідна цифровізація, підтримка інтеграції CRM у малому бізнесі
Підходи до сталого управління якістю (GSTC)	Глобальна ініціатива	Критерії сталого туризму, сертифікація готелів і дестинацій за принципами стійкості	Обмежено застосовується в Україні, потребує розширення	Адаптація до національної політики сталого розвитку туризму
Добровільні кодекси етики та поведінки	Австралія, Скандинавські країни	Добровільне дотримання стандартів поведінки персоналу і менеджменту	Висока, може бути реалізована через асоціації туроператорів	Потребує освітньої підтримки та просування етичної культури

Джерело: сформовано автором на основі дослідження

Для українського контексту релевантними можуть бути ті елементи, які враховують поточну інституційну спроможність, специфіку малого та середнього бізнесу в туризмі та необхідність адаптації до європейського правового поля.

Проведене дослідження є результатом узагальнення результатів наукових джерел та практичних кейсів і демонструє, що інструменти управління якістю можуть бути успішно адаптовані в українських умовах за наявності інституційної підтримки, кадрового потенціалу та стратегічного бачення, які можуть бути реалізовані через впровадження практичних рекомендацій щодо вдосконалення національної системи управління якістю туристичних послуг:

1. Впровадження стандартів ISO в туристичну практику: на міжнародному рівні одним із найбільш ефективних інструментів забезпечення якості туристичних послуг є система стандартів ISO, зокрема ISO 9001 (Quality Management Systems), ISO 14001 (Environmental Management Systems), ISO 21101 (Adventure Tourism Safety Management) тощо [18]. У країнах ЄС та Південно-Східної Азії ці системи широко впроваджуються у діяльність готельного бізнесу, туроператорів, туристичних агенцій та DESTINATION-організацій.

Для України релевантною є адаптація саме системи ISO 9001 як універсальної моделі управління якістю, що дозволяє:

- формалізувати процеси надання туристичних послуг;
- забезпечити відповідність очікуванням споживача;
- підвищити прозорість та контроль у внутрішньому управлінні підприємством.

Низка українських готелів та туристичних операторів (зокрема в Києві, Львові, Одесі) вже сертифіковані за ISO 9001, однак масштабного поширення ця практика не набула через фінансові та організаційні бар'єри [3, 7].

2. Імплементация систем добровільної екологічної сертифікації: міжнародні ініціативи, як-от Green Key, Blue Flag, EU Ecolabel, є ефективними

механізмами управління якістю в контексті сталого туризму. Вони передбачають комплексну оцінку не лише сервісу, а й екологічних показників, соціальної відповідальності, управлінських підходів [15, с. 10].

Українським підприємствам, особливо у сферах еко- та сільського туризму, релевантною є адаптація Green Key та EU Ecolabel як добровільних стандартів, що дозволяють позиціонувати послугу як відповідальну, підвищити репутаційну вартість бренду, інтегрувати регіон до європейського туристичного ринку. Проте їх впровадження потребує як роз'яснювальної політики з боку держави, так і наявності кваліфікованих експертів з екологічного аудиту [4, с.49; 5, с.66].

3. Розвиток національної системи індикаторів якості за моделлю ETIS: Європейська комісія у 2013 році запровадила European Tourism Indicator System (ETIS) — інструмент добровільного моніторингу сталого розвитку туристичних дестинацій. Ця система охоплює понад 40 індикаторів, що стосуються якості сервісу, інфраструктури, управління, екології, безпеки тощо [14].

Імплементация адаптованої до українських реалій версії ETIS дозволила б формувати порівняльні показники якості туристичних продуктів між регіонами, забезпечити прозорість даних для інвесторів, туристів, органів управління, створити умови для benchmarking та планування дестинаційного розвитку [2, 8].

4. Цифровізація процесів контролю якості (best practices з Естонії, Хорватії, Словенії): інструменти цифрового зворотного зв'язку, мобільні додатки для оцінки якості обслуговування, QR-коди для доступу до стандартів — все це вже функціонує у ряді європейських країн. Наприклад, у Словенії впроваджено Slovenia Green Certificate, що поєднує цифрову оцінку якості й сталості туристичного продукту.

В умовах України ці механізми можуть бути адаптовані через впровадження національного цифрового реєстру сертифікованих туристичних об'єктів, створення інструментів електронної оцінки якості для туристів,

інтеграцію даних в систему електронного врядування в туризмі (e-tourism portal).

5. Участь у системах міжнародного професійного саморегулювання (наприклад, TourCert, Global Sustainable Tourism Council – GSTC): системи сертифікації на рівні туристичних операторів, як-от TourCert (Німеччина) або GSTC, передбачають відповідність критеріям сталого менеджменту, етичного ведення бізнесу, прозорості процесів. Їх участь у міжнародному саморегулюванні підвищує довіру туристів і партнерів, сприяє просуванню на міжнародному ринку.

Для України це особливо актуально в контексті поствоєнного відновлення туристичного іміджу та реінтеграції у глобальний ринок послуг.

Імплементация міжнародних механізмів управління якістю в українських реаліях можлива за умови комплексного підходу: адаптації міжнародних стандартів, створення інституційного середовища для їх підтримки, цифровізації контролю та підвищення компетентностей суб'єктів туристичного ринку. Такий трансфер знань та практик має відбуватися з урахуванням специфіки українського туристичного середовища — нерівномірного розвитку регіонів, переважання малого підприємництва, обмежених інвестиційних ресурсів, а також підвищеного попиту на безпеку та екологічність послуг.

ВИСНОВКИ

Європейські підходи до оцінки туристичного потенціалу, засновані на інтеграції багатовимірних індикаторів, GIS-аналізу та сталого розвитку, можуть бути ефективно адаптовані до потреб українських регіонів. Запорізька область демонструє потенціал для формування нової туристичної політики з орієнтацією на безпечне, екологічно відповідальне та соціально включене середовище. Розроблена модель розвитку сталого туризму є прикладом системного інструменту для стратегічного управління туризмом, а успішна реалізація усіх етапів дорожньої карти відновлення туризму забезпечить відновлення функціональності туристичної інфраструктури, активізацію локальних кластерів, залучення приватних інвестицій і міжнародної технічної допомоги. Реалізація карти сприятиме інтеграції Запорізької області до загальнонаціональної туристичної системи та зміцненню соціально-економічного потенціалу територіальних громад.

Результати проведеного дослідження засвідчили, що ефективне управління якістю у сфері туризму є ключовою передумовою забезпечення конкурентоспроможності туристичних послуг та формування позитивного іміджу країни на світовому ринку. Аналіз міжнародних моделей управління якістю, зокрема досвіду країн ЄС, Японії, Канади та Австралії, дозволив ідентифікувати дієві інструменти інституційного, нормативного й професійного регулювання, які ґрунтуються на принципах сталого розвитку, стандартизації, добровільної сертифікації, партнерства бізнесу і держави, розвитку людського капіталу.

Українська модель управління якістю в туризмі демонструє певні ознаки адаптації до міжнародних підходів, проте залишається переважно декларативною. Серед основних бар'єрів інтеграції виявлено низький рівень нормативно-правової гармонізації, відсутність національної системи добровільної сертифікації туристичних послуг, слабку міжсекторальну координацію та обмеженість професійних стандартів. Водночас, аналіз локальних умов функціонування туристичних підприємств дозволив

сформувати пропозиції щодо імплементації релевантних міжнародних практик – таких як програми регіонального брендування якості, екологічна сертифікація, цифрові інструменти моніторингу задоволеності туристів, інституціоналізація кластерного підходу.

Отже, формування ефективної системи управління якістю туристичних послуг в Україні потребує цілісного стратегічного підходу, що поєднує міжнародні стандарти з урахуванням національної специфіки, орієнтації на сталий розвиток і підвищення професійної компетентності суб'єктів туристичної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристичні ресурси України. — К. : РВПС України, 2001. — 395 с.
2. Вовк М. В., Гримак О. Я. Теоретичні аспекти системи управління якістю туристичних послуг. Індустрія туризму і гостинності в Центральній та Східній Європі. — 2025. — № 12. — С. 21–26.
<https://doi.org/10.32782/tourismhospsee-12-3>
3. Гедін М. С. Методичні засади оцінки туристичного потенціалу України в контексті євроінтеграції // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Історія, економіка, філософія. — 2021. — Вип. 26. — С. 88–99.
4. Головне управління статистики у Запорізькій області. Статистичний бюлетень «Туристична діяльність у Запорізькій області (2015–2021 рр.)». — Запоріжжя : ГУС, 2022. — 54 с.
5. Демченко А. І. Механізми державного управління якістю туристичних послуг в Україні // Економіка і держава. — 2020. — № 3. — С. 45–49.
6. Демченко Т. І. Якість туристичних послуг в Україні: проблеми та перспективи // Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм. — 2020. — № 3(1). — С. 48–56.
7. Державне агентство розвитку туризму України. Туристична статистика: офіційні дані та аналітика. URL: <https://www.tourism.gov.ua/statystyka>
8. Долинська О. О., Біницька О. П., Гільберг Т. Г. Управління якістю туристичних послуг: сучасні тенденції // Економіка та суспільство. — 2024. — № 65.
9. Запорізька обласна державна адміністрація. Офіційний сайт департаменту культури і туризму. URL: <https://culture.zoda.gov.ua/>

10. Захарін С. В. Становлення стандартів сталого туризму в Україні: європейські орієнтири // *Індустрія гостинності і туризму*. — 2021. — № 12.
11. Коросташивець Ю. Г. Уніфікація правил надання готельних послуг за європейськими стандартами // *Нове українське право*. — 2022. — № 1. — С. 187–204.
12. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. — Чернівці : Книги–ХХІ, 2010. — 364 с.
13. Міністерство культури та інформаційної політики України. Стратегія розвитку туризму України до 2030 року. — Київ : МКІП, 2020. — 42 с.
14. Пап В. В., Бошота Н. В. Організаційний механізм управління якістю послуг на туристичних підприємствах // *Економіка та суспільство*. — 2018. — № 15. — С. 437–443.
15. Crouch G. I. Destination competitiveness: An analysis of determinant attributes // *Journal of Travel Research*. — 2011. — Vol. 50(1). — P. 27–45.
16. Crouch G. I., Ritchie J. R. B. *The Competitive Destination: A Sustainable Tourism Perspective*. — Wallingford : CABI Publishing, 2003.
17. Dale B. G., van der Wiele T., van Iwaarden J. *The role of management in TQM. Managing Quality*. — Oxford : Blackwell Publishing, 2003. — P. 34–50.
18. Diana Foris, Maria Popescu, Tiberiu Foris. *A Comprehensive Review of the Quality Approach in Tourism*. — 2017.
19. ESPON. *Tourism Carrying Capacity Methodology*. — ESPON Programme, 2022.
20. Eurostat. *Tourism statistics – methodology*. — Eurostat, 2024.
21. European Commission. *European Tourism Indicator System for Sustainable Destination Management*. — Luxembourg : Publications Office of the EU, 2016.
22. European Commission. *European Tourism Indicator System (ETIS)*. — 2023.
23. European Parliament. *European Tourism: Recent Developments and Future Challenges*. — Brussels, 2019.

24. Font X., Tribe J. Promoting Green Tourism: The Future of Environmental Awards // *International Journal of Tourism Research*. — 2001. — Vol. 3(1). — P. 9–21.
25. Go F., Govers R. Integrated Quality Management for Tourist Destinations // *Tourism Management*. — 2000. — Vol. 21(1). — P. 89–97.
26. Medina-Muñoz D. R., Medina-Muñoz R. D., García-Falcón J. M. Quality management in the tourism sector // *Total Quality Management & Business Excellence*. — 2013.
27. Medlik S. *Dictionary of Travel, Tourism and Hospitality*. — London : Routledge, 2003.
28. MDPI. *Prospects of Sustainable Development and Virtual Tourism Post-Crisis // Sustainability*. — 2023.
29. OECD. *Tourism Trends and Policies 2024*. — OECD Publishing, 2024.
30. Parasuraman A., Zeithaml V. A., Berry L. L. SERVQUAL // *Journal of Retailing*. — 1988. — Vol. 64(1). — P. 12–40.
31. Pike S., Page S. J. *Destination Marketing Organizations // Tourism Management*. — 2014. — Vol. 41. — P. 202–227.
32. ResearchGate. *Regional policy and assessment of sustainable tourism in the Zaporizhzhia region*. — 2022.
33. SEEJPH. *Innovative Model of Creative Tourism as a Factor of Sustainable Development*. — 2021.
34. Sigala M. *The Transformational Power of Tourism // Journal of Travel Research*. — 2015. — Vol. 54(2). — P. 151–165.
35. Sigala M. *Social media in travel, tourism and hospitality*. — Farnham : Ashgate Publishing, 2015.
36. UMK Repository. *Assessment of the Potential of the Tourism Industry of Ukraine Based on Sustainability*. — 2023.
37. UNWTO. *Indicators for Sustainable Development of Tourism Destinations*. — Madrid : World Tourism Organization, 2004.

38. UNWTO. Sustainable Development of Tourism – A Compilation of Good Practices. — Madrid : World Tourism Organization, 2013.
39. Wikipedia. Sustainable tourism. — 2024.
40. Williams C., Buswell J. Service Quality in Leisure and Tourism. — Wallingford : CABI Publishing, 2003.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А1

Публікації за темою дослідження

№	П.І.Б. автора	Назва	Видавництво, журнал (назва, номер, рік)	П.І.Б. співавторів
1.	Pasieka, S.R., Kolokolchikova, I.V., Morozova, O.H., Krushynska, A.V., Krasnodied, T.L., & Popova T.V.	THE POTENTIAL OF TOURIST AND RECREATIONAL CLUSTERS IN EUROPEAN SPACE	GeoJournal of Tourism and Geosites, 39(4spl), 1488–1500. https://doi.org/10.30892/gtg.394spl20-793	
2.	Колокольчикова І.В., Кукіна Н.В., Акуленко О.О.	Інвестиційна привабливість сучасної системи інфраструктури туристичної галузі	Економіка і управління. 2021. №4 (92). С. 96 – 102. https://irback.e-u.edu.ua/server/api/core/bitstreams/185760e0-84d7-4cff-a22e-cbfaa1c7f76d/content	
3.	Демко В.С., Колокольчикова І.В.	Вплив цифрових сервісів та смарт-рішень на формування безбар'єрного туристичного досвіду.	Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). Видавничий дім «Гельветика», 2025. – № 4(57)	
4.	N.V. Trusova, T.L. Krasnodied, V. S. Demko, O.H. Zakharchenko, O.S. Morozova, Ya.V. Katsemir	Guarantee of safe innovative development of the tourist industry of Ukraine	<i>GeoJournal of Tourism and Geosites</i>. 2022. 41(2). 422-432.	
5.	/ N.V. Trusova, S.M. Tsviliy, D.P. Mykhailyk, V.O. Oglob-lina, T.V. Marusei	Innovative Incentives of the Tourism Industry in the Period of Post-Conflict Reconstruction of Ukraine	Review of Economics and Finance. 2023. Vol. 21. P. 1237-1248.	
6.	/ N. V. Trusova, S. M. Tsviliy, D. Gurova, V. Demko, V. V. Samsonova	Instruments for Stimulating the Development of the Investment Potential of the Tourism Industry in Ukraine	Economic Affairs. 2023. Vol. 68(01s). P. 253-269.	
7.	Trusova N., Trusova A.	Impact of European integration processes on the development of tourism potential in Ukraine	Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Eco-nomics". 2025. Vol. 12(3). P. 45-60.	

№	П.І.Б. автора	Назва	Видавництво, журнал (назва, номер, рік)	П.І.Б. співавторів
8.	Trusova N., Trusova A.	Implementation of tourism potential in the context of sustainable development of the regions and the national economy of Ukraine	Innovation and Sustainability. 2025. Vol. 5(3). P. 18-29.	
9.	Т.І. Яворська, Н.В. Трусова	Аналітичні аспекти розвитку туристичного бізнесу в регіональній соціально-економічній дестинації	Modern Economics. 2023. №37. С. 108-114.	
10.	Трусова Н. В.	Концептуальні засади формування геоeкономіки туризму в умовах повoєнного відновлення України	Modern Economics. 2025. № 53. С. 267-273.	
11.	DEMKO V.	Guarantee of safe innovative development of the tourist industry of Ukraine	GeoJournal of Tourism and Geosites, 41(2), p. 422–432. http://surl.li/qlypx	
12.	DEMKO V.	Potential of international cooperation of Ukraine in the geoeconomic space of the tourist industry	GeoJournal of Tourism and Geosites, 49(3), 2023, pp. 946–961. https://doi.org/10.30892/gtg.49311-1095	
13.	DEMKO V.	Budget Instruments for Stimulating the Development of the Investment Potential of the Tourism Industry in Ukraine	Economic Affairs New Delhi Vol. 68, No. 01s, (Feb 2023): pp 253-269. DOI:10.46852/0424-2513.1s.2023.28	
14.	Valentyna M. Zaytseva, Sergiy M. Tsviliy, Valentina S. Demko, Ivan O. Klopov, Viktor I. Kovalenko	Internalization of the Investment Environment in the International Tourism Industry.	Apuntes CENES Volumen 43 - N° 78, Número 78, ISSN 0120-3053 julio - diciembre 2024, Págs. 91 – 123 https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=RJwVvusAAAAJ&sortby=pubdate&citation_for_view=RJwVvusAAAAJ:r0BpntZqJG4C	
15.	Kochuma I., Hranovska V., Demko V., Dzhumurat V., & Horiashchenko M.	Digital Inclusion of Tourism Business in the Conditions of Global Smartization: Potential, Mechanisms and Strategic Tools	Polish Journal of Sport and Tourism, 2024, 31(4), 33-45. DOI:10.2478/pjst-2024-0025 https://www.proquest.com/openview/3e63dfaaf5e76db2b9c0cda2281f708c/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2026627	

№	П.І.Б. автора	Назва	Видавництво, журнал (назва, номер, рік)	П.І.Б. співавторів
16.	Демко В.С. Свиноус І.В.	Потенціал міжнародного співробітництва України в гео економічному просторі туристичної галузі	Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (економічні науки) / За ред. Т.І. Яворської Запоріжжя: Друкарня ТДАТУ, 2023. – № 2 (48) – 152 с.	
17.	Демко В.С. Свиноус І.В.	Макроекономічний аналіз туристичного потенціалу України в міжнародному співробітництві	Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). Запоріжжя : Друкарня ТДАТУ, 2023. № 3 (49). С. 40-51. http://surl.li/qmawt	
18.	Паришкура (Козерук), Ю., Колісниченко, Т., Демко, В., Бистра, І., & Сефіханова, К.	Витоки розвитку та характеристика анімаційних послуг у туризмі	Інновації та технології в сфері послуг і харчування, (1 (11), 40-45. https://doi.org/10.32782/2708-4949.1(11).2024.7	
19.	Демко В.С.	Механізми управління якістю в сфері туризму: трансфер міжнародного досвіду в українські реалії	Економіка та суспільство, (76). 2025 https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-42	
20.	Демко В.С., Тараненко Г.Г., Шлеїна Л.І.	Європейські підходи до оцінки туристичного потенціалу регіонів у контексті сталого розвитку	Innovations and Technologies in the Service Sphere and Food Industry, 2025 (3 (17)), 147-154. DOI: https://doi.org/10.32782/2708-4949.3(17).2025.23 https://journals.chdtu.ck.ua/index.php/itsf/article/view/211	
21.	Демко В.С., Колокольчикова І.В.	Вплив цифрових сервісів та смарт-рішень на формування безбар'єрного туристичного досвіду	Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). Видавничий дім «Гельветика», 2025. – № 4(57)	
22.	Демко В.С., Колокольчикова І.В.	Основи туристичної діяльності: теорія і практика	навчальний посібник. Запоріжжя, 2025. 207 с. URL: https://elar.tsatu.edu.ua/items/39036288-6a39-40e3-9ce8-0afdc8ee1d12	

№	П.І.Б. автора	Назва	Видавництво, журнал (назва, номер, рік)	П.І.Б. співавторів
23.	Почерніна Н.В., Васильченко О.О.	Діагностика туристичної активності регіону на засадах економічної компаравістики	Збірник наукових праць ТДАТУ імені Дмитра Моторного (економічні науки) №2(48), 2023 file:///C:/Users/1/Downloads/610-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-2617-2-10-20231113.pdf	
24.	Васильченко О.О.	Системний аналіз макросередовища підприємств сфери послуг	Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (економічні науки). 2023. Т. 1 (47). С. 1-16 file:///C:/Users/1/Downloads/530-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-2240-1-10-20230620.pdf	
25.	Васильченко О.О.	Діагностика впливу бізнес-середовища на результати господарювання підприємств сфери послуг	Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (економічні науки). 2023. Т. 3 (49). С. 1-16	
26.	Кукіна Н.В., Тараненко Г.Г.	Інвестиційна привабливість туристичної інфраструктури України: аналітичний аспект	Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (економічні науки). 2022. №2(46). С. 59-65. URL: https://oj.tsatu.edu.ua/index.php/zbirnyk/article/view/339/315	
27.	Кукіна Н.В., Трусова А.О.	Економічні ризики в сфері послуг регіональної туристичної дестинації	Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (економічні науки). 2023. Том 2(48). С. 51-59. URL:	

№	П.І.Б. автора	Назва	Видавництво, журнал (назва, номер, рік)	П.І.Б. співавторів
			https://oj.tsatu.edu.ua/index.php/zbirnyk/article/view/609/582	
28.	Шквиря Н.О., Кукіна Н.В.	Особливості формування маркетингових стратегій підприємств ресторанного бізнесу	Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного (економічні науки). 2024. № 4. С. 139-145. DOI: https://doi.org/10.32782/2519-884X-2024-53-15	

Єременко Д.В., д.е.н., професор

Трусова Н.В., д.е.н., професор

Колокольчикова І.В., д.е.н., доцент

Кукіна Н.В., к.е.н., доцент

Почерніна Н.В., к.е.н., доцент

Демко В.С., к.е.н., доцент

Васильченко О.О., ст. викладач